

Ministry of Foreign Affairs of the
Netherlands

AIDS Foundation East West
СНІД Фонд Схід Захід

ЗВІТ ЗА 2017 РІК

РЕЗУЛЬТАТИ

ПІЛОТНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТУ

з моніторингу та документування випадків
порушення прав підлітків груп ризику в Україні

У рамках проекту

«Права та здоров'я уразливих груп населення: заповнюючи прогалини»

За фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів

ВСТУП

За останні роки Україна досягла значних успіхів у протидії епідемії ВІЛ, однак все ще існує низка прогалин у первинній та вторинній профілактиці, які потребують ретельної уваги. Насамперед це стосується профілактики ризикованої поведінки серед дітей, підлітків та молоді, зокрема щодо питань вживання наркотиків, сексуальних практик і репродуктивного здоров'я.

Згідно з останніми статистичними даними, кількість підлітків груп ризику (ПГР) відповідно до ризиків інфікування ВІЛ в Україні становить 129 000 осіб, із них 21 700 – споживачі ін'єкційних наркотиків (ЮНІСЕФ, 2015). Проте на сьогодні у країні відсутні офіційні відомості щодо кількості підлітків груп ризику, передусім неповнолітніх споживачів наркотиків. Окрім того, ПГР в Україні є закритою групою, й відсутність статистичних даних, стигматизація, дискримінація та правові бар'єри ще більше ускладнюють їхній доступ до послуг з профілактики ВІЛ/ІПСШ.

Починаючи з 2012 року, Міжнародний благодійний фонд «СНІД Фонд Схід-Захід» (*AIDS Foundation East-West – AFEW-Україна*) підтримує роботу зі створення системи допомоги підліткам, які вживають психоактивні речовини, в Україні у межах проекту

«Права та здоров'я уразливих груп населення: заповнюючи прогалини» за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів. У рамках проекту створено соціальні бюро, реабілітаційний центр та центри денного перебування в Харкові (БФ «Благо», Соціальний дім «Компас»), Полтаві (БФ «Громадське здоров'я», Центр дружній до молоді «Альтаір»), Кропивницькому (БФ «Повернення до життя», Ком'юніті центр «VIP-Бункер») та Чернівцях (БФ «Нова сім'я», Центр соціально-психологічної допомоги «Діалог»). Тільки за 2017 рік у межах проектної діяльності 1 215 підлітків отримали 21 290 послуг.

Досвід нашої роботи свідчить, що неповнолітні споживачі наркотиків стикаються із різними видами порушень їхніх прав, про які нерідко не знає ніхто з їх близького оточення, навіть батьки. Відсутність оперативного реагування призводить до повторних порушень прав, створює бар'єри в отриманні своєчасної допомоги фахівців і в результаті підвищує ймовірність виникнення негативних наслідків від вживання психоактивних речовин та інших видів ризикованої поведінки. Таким чином, порушення прав неповнолітніх, яке залишається непоміченим, є одним із серйозних факторів, який підвищує ризики інфікування ВІЛ.

Незважаючи на часті випадки порушення прав щодо неповнолітніх, про які повідомляють надавачі послуг, дуже рідко такі випадки фіксуються офіційно чи мають широкий розголос. Це пов'язано передусім із відсутністю відповідних механізмів виявлення та документування фактів порушення прав у рамках системи надання допомоги неповнолітнім. Через нерозуміння власних прав або зневіру в те, що можна щось змінити, неповнолітні нечасто розповідають про факти порушення чи звертаються з проханням їх захисту. Крім того, соціальні працівники та психологи, які найчастіше контактують з підлітками груп ризику, або не мають відповідних знань та інструментів для реагування на факти порушення, або вважають, що це можуть зробити лише юристи.

Саме тому у 2016 році виникла ідея створення інструменту з моніторингу порушення прав підлітків груп ризику, яким би могли скористатись практично будь-які фахівці, які надають допомогу підліткам груп ризику та володіють базовими знаннями про права людини. Також було важливо створити такий інструмент, який би дозволив фахівцям виявляти факти порушення прав неповнолітніх навіть, якщо підліток звернувся до них зовсім з іншим запитом. У 2017 році ця ідея була реалізована у межах пілотного проекту з впровадження інструменту з моніторингу та документування випадків порушення прав підлітків груп ризику в Україні. Метою впровадження цього інструменту є оперативне реагування та допомога найбільш уразливим підліткам у випадку порушення їх прав, а також системний збір статистичних даних та оцінювання масштабів проблеми порушення прав ПГР задля подальшої адвокації на національному та місцевому рівнях. І хоча пілотування цього інструменту проходило на базі 4 громадських організацій (ГО) у рамках проекту «Права та здоров'я уразливих груп населення: заповнюючи прогалини», він може стати у нагоді широкому колу організацій та фахівців, які надають послуги уразливим дітям, підліткам та молоді.

КОМПОНЕНТИ МОНІТОРИНГУ

Інструмент моніторингу порушення прав ПГР складається з наступних компонентів:

- **Інструкція** з використання інструменту моніторингу порушення прав ПГР.
- **Скринінгова анкета** для соціальних працівників та інших фахівців щодо виявлення порушення прав ПГР. Анкета заповнюється спільно із підлітком у паперовому варіанті та складається із 11 запитань щодо ключових сфер життя підлітка. Мета кожного запитання – дізнатися про повсякденне життя та діагностувати, чи не порушуються основні права підлітка.
- **Форма заяви для юриста.** У разі виявлення порушення одного чи декількох прав підлітка фахівець, який проводив скринінг, може запропонувати підлітку звернутися до юриста. В разі згоди фахівець заповнює спеціальну форму та передає юристу для подальшої роботи із відновлення порушеного права. Важливо зазначити, що це може бути як юрист організації, де працює фахівець і куди звернувся неповнолітній, так і юрист партнерської правозахисної організації.
- **Онлайн-форма реєстрації випадків порушення прав ПГР.** Ця форма заповнюється соціальним працівником або іншим представником клієнта онлайн на сайті *AFEW-Україна* лише у випадку виявленого порушення/порушень прав(а) клієнта – www.afew.org.ua/monitoring-prav/forma-reyestratsiyi-vipadkiv-porushennya-prav-pgr. Ця форма дозволяє збирати статистичні дані щодо порушень прав неповнолітніх, а також за необхідності надавати консультативну допомогу щодо супроводу та вирішення таких справ. Наразі таку допомогу надає юридичний консультант *AFEW-Україна*.

ФОРМА РЕЄСТРАЦІЇ ВИПАДКІВ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПГР

ПІБ особи, яка заповнює анкету *

Мой ответ

Посада особи, яка заповнює анкету *

Мой ответ

Назва організації *

Мой ответ

Населений пункт *

АЛГОРИТМ МОНІТОРИНГУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ПГР

Крок 1.	Заповнити разом з клієнтом скринінгову анкету порушення прав ПГР.
Крок 2.	Розказати клієнту про його права.
У РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВ(А) КЛІЄНТА НЕОБХІДНО:	
Крок 3.	Обговорити та узгодити з клієнтом план дій щодо відновлення його прав. Такі дії можуть включати заповнення спеціальної анкети для передачі справи юристу та/або супровід випадку соціальним працівником.
Крок 4.	Передати заяву юристу вашої ГО/ДО та/або партнерської ГО/ДО (в разі згоди клієнта).
Крок 5.	Заповнити онлайн-форму на сайті <i>AFEW-Україна</i> .
Крок 6.	Відслідковувати вирішення проблем щодо кожного оформленого за алгоритмом випадку порушення прав(а) клієнта.

ПІЛОТУВАННЯ ІНСТРУМЕНТУ

Пілотування інструменту з моніторингу порушення прав підлітків груп ризику здійснювалося в 4 містах (Кропивницький, Чернівці, Полтава та Харків) на базі організацій-партнерів проекту «Права та здоров'я уразливих груп населення: заповнюючи прогалини», починаючи з 2017 року.

Упродовж червня-вересня 2017 року в кожному місті було проведено 2-денний тренінг для навчання фахівців організацій-партнерів проекту та членів їх партнерської мережі щодо базового розуміння прав людини й дитини та особливостей впровадження і практичної реалізації інструменту з моніторингу. Загалом у таких тренінгах у 4 містах взяли участь близько 100 учасників, серед яких, окрім соціальних працівників, юристів, педагогів та психологів громадських організацій, були представники патрульної поліції, служби пробації, ювенальної превенції, служби у справах дітей, соціальної служби, місцевих відділів освіти, медичних закладів, зокрема клінік дружніх до молоді, правозахисних організацій, центрів безоплатної правової допомоги тощо. Окрім презентації інструменту та надання інформації про права людини, ці тренінги дозволили визначити разом з учасниками, як виявлення фактів порушення прав та своєчасне реагування може вплинути на життя підлітка та яким чином це може сприяти мінімізації їх негативного впливу. Фахівці мали можливість проаналізувати конкретні випадки порушень прав неповнолітніх та спільно із тренером розробити можливий алгоритм дій у межах кожного міста. Об'єднання фахівців різноманітних структур в одну групу дозволило посилити ефективність їх взаємодії у вирішенні питань, пов'язаних з порушенням прав неповнолітніх, та в цілому зміцнило партнерські мережі на місцях.

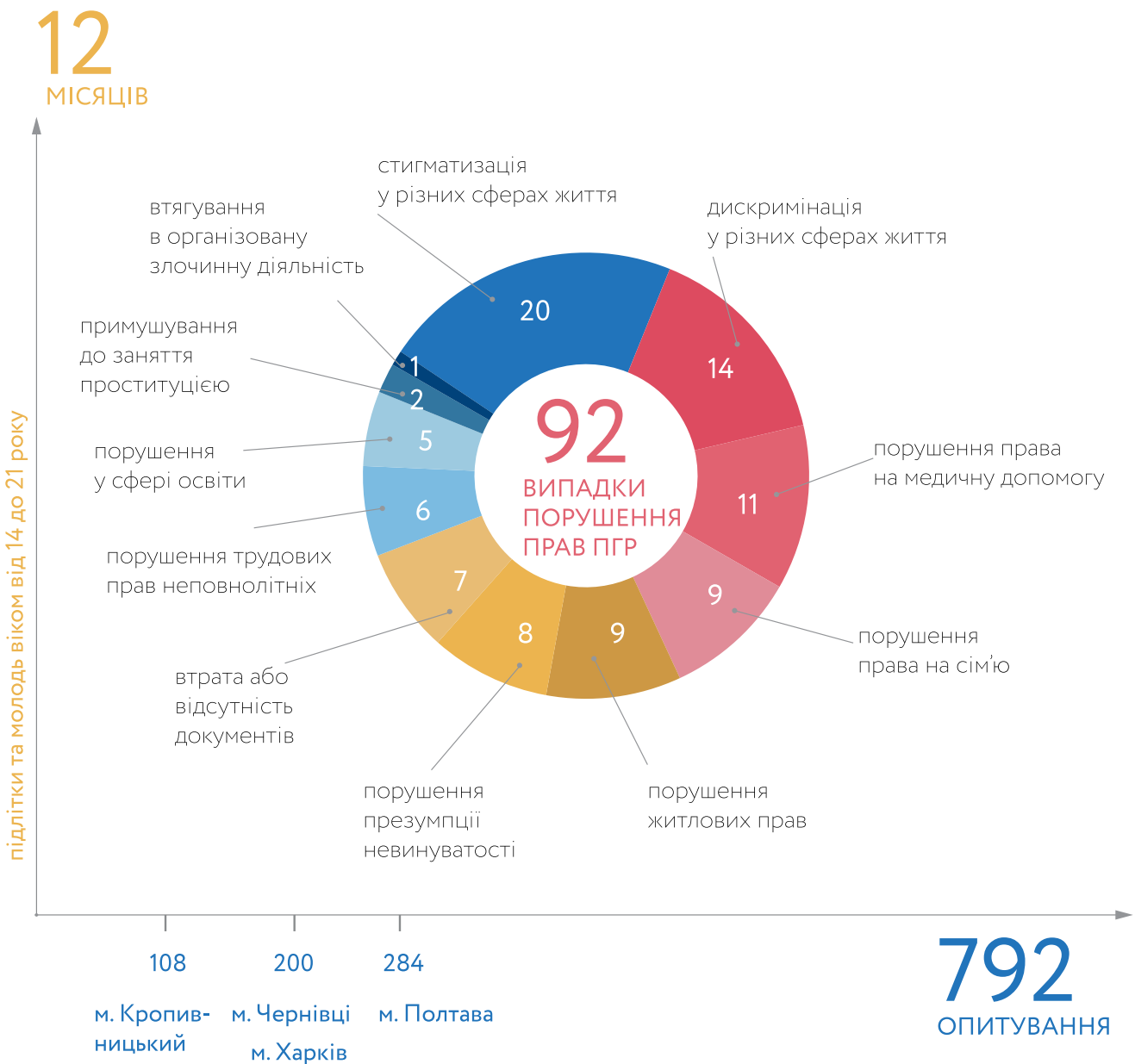
Також для всіх бажаючих було проведено навчальний вебінар, запис якого міститься в онлайн-бібліотеці інформаційного ресурсу «Центр Знать» – www.knowledge.org.ua/vebinar-jurista-vity-musatenko-o-narushenii-prav-pgr.

Наразі скринінг порушення прав проводиться з усіма клієнтами проекту, які потрапляють у програму соціального супроводу. Виявлені випадки порушення прав документуються в онлайн-формі. Юрист-консультант *AFEW-Україна* проводить аналіз задокументованих випадків та консультує фахівців на місцях щодо юридичних аспектів надання допомоги та вибору кращої стратегії вирішення проблем.

РЕЗУЛЬТАТИ

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ

Усього за період із січня по грудень 2017 року (12 місяців) у 4 пілотних містах соціальними працівниками та іншими фахівцями ГО було проведено 792 опитування серед підлітків та молоді віком від 14 до 21 року за допомогою скринінгової анкети. З-поміж них було опитано:

- м. Чернівці – 200 осіб,
- м. Харків – 200 осіб,
- м. Полтава – 284 осіб,
- м. Кропивницький – 108 осіб.

Із загальної кількості опитаних 430 підлітків були віком від 14 до 18 років. Усього в онлайн-форму на сайті *AFEW-Україна* було внесено 92 випадки порушення прав ПГР.

Серед найбільш типових порушень прав підлітків групи ризику, що були виявлені під час моніторингу відповідей партнерських організацій та внесені в онлайн-форму на сайті www.afew.org.ua, можна виділити наступні:

- стигматизація у різних сферах життя, зокрема у навчальних закладах, – 20 випадків (Полтава – 4, Харків – 8, Чернівці – 8);
- дискримінація у різних сферах життя, зокрема у навчальних закладах, – 14 випадків (Полтава – 1, Харків – 10, Чернівці – 2, Кропивницький – 1);
- порушення права на медичну допомогу – 11 випадків (Харків – 6, Полтава – 1, Чернівці – 4);
- порушення права на сім'ю – 9 випадків (Полтава – 4, Харків – 4, Чернівці – 1);
- порушення житлових прав – 9 випадків (Харків – 7, Чернівці – 1, Полтава – 1);
- факти, що свідчать про порушення презумпції невинуватості, зокрема під час спілкування з поліцією, – 8 випадків (Полтава – 2, Чернівці – 3, Харків – 3);
- втрата або відсутність документів, що посвідчують особу – 7 випадків (Чернівці – 4, Харків – 2, Кропивницький – 1);
- порушення трудових прав неповнолітніх – 6 випадків (Чернівці – 4, Харків – 2);
- порушення у сфері освіти – 5 випадків (Харків – 1, Чернівці – 1, Полтава – 3).

Крім того, було виявлено 2 випадки втягування або примушування до заняття проституцією (Чернівці та Полтава) та 1 випадок втягування в організовану злочинну діяльність.

ПРИКЛАДИ ВИПАДКІВ

Право на медичну допомогу

Харків, хлопець, 17 років

Підлітку було відмовлено в медичному обстеженні через відсутність реєстрації за місцем проживання. За згодою підлітка соціальний працівник підготував та передав заяву для звернення до державного органу для відновлення порушеного права.

Для отримання медичної допомоги підліток був також перенаправлений до Клініки дружньої до молоді.

Право на житло, на достатній життєвий рівень

Право на медичну допомогу

Право на повагу до гідності та честі

Харків, хлопець, 17 років

Порушено право на житло, на достатній життєвий рівень, право на медичну допомогу, стигматизація та дискримінація з боку батьків, працівників поліції, відсутність документів. Хлопець із сім'ї СЖО, яка знаходиться під супроводом служби захисту дітей, має 7 братів і сестер, спілкується лише з трьома старшими. Батьки п'ють, вживають наркотики, вигнали з дому, неодноразово піддавався фізичному та психологічному насильству з їхнього боку. Довго жив на вулиці, дуже погано харчувався, зараз живе у сестри. Потрапив до лікарні з підозрою на апендицит, тиждень відмовляли в лікуванні через відсутність грошей. Були затримання з боку поліції, де на нього тиснули, принижували. Не може отримати паспорт, бо мати неохоче йде з хлопцем на контакт, а також не вклеїла у свій паспорт фото по досягненню 45 років і робити це поки що не збирається.

У результаті підлітку були надані соціальна, психологічна, правова й юридична консультації, проведена бесіда з соціальним педагогом і психологом з місця навчання, надано супровід під час хвороби. Зараз служба захисту дітей порушує питання про позбавлення батьків батьківських прав та отримання хлопцем паспорта.

Право на освіту

Полтава, хлопець, 18 років

Клієнт Центру повідомив, що йому за місцем проживання прийшла повістка з військкомату про необхідність відбування строкової служби. Клієнт про це не знав, так як в цей час перебував на навчанні в іншому місті. Після отримання повістки батько клієнта, без його відома, забрав документи сина із ПТУ м. Полтави, в якому навчався хлопець, і поставив сина перед фактом – через місяць він йде служити в армію. Клієнт бажав би довчитися, йому залишалось лише півроку. Батько не пред'явив у військкомат довідку про навчання та не надав можливості сину отримати середньо-спеціальну освіту.

Під час супроводу відбулось інформування батьків про правову оцінку їхніх дій та ступінь відповідальності. Зараз документи повернуті до навчального закладу для того, щоб після служби в ЗСУ хлопець мав можливість продовжити навчання.

Право на повагу до гідності та честі

Чернівці, дівчина, 15 років

У школі дівчина зазнавала мобінгу (групового цькування) з боку однокласників, які дізнались, що в неї був статевий досвід. Вирішити ситуацію допоміг соціальний працівник, який надав дівчині необхідну психологічну, емоційну підтримку, а також зустрівся з класним керівником у школі та запропонував свою допомогу у вирішенні складної для всього класу ситуації. У результаті завдяки настановам соціального працівника класний керівник провів бесіди з окремими учнями класу та групові заняття, завдяки чому вдалось налагодити ситуацію.

ВИСНОВКИ

- Формат інструменту з моніторингу та документування випадків порушення прав неповнолітніх допомагає фахівцям виявляти більше фактів порушення прав та оперативно реагувати для їх вирішення. Так, наприклад, з 9 випадків фіксування фактів порушення житлового права в 6 випадках ситуацію вдалося вирішити за допомогою соціальних працівників та юристів партнерської організації. В усіх випадках втрати або відсутності документів, що посвідчують особу, вдалося їх відновити.
- Аналіз задокументованих випадків порушення прав неповнолітніх дозволяє виявляти найбільш типові ситуації, в яких порушуються права, для кожного окремого регіону чи міста. Так, аналіз випадків порушення прав неповнолітніх показав, що у Харкові та Полтаві найчастіше порушуються права на освіту дітей ВПО та житлові питання для дітей-сиріт. У Чернівцях однією з проблем є відсутність ефективного механізму реагування на спроби самогубства серед підлітків, особливо якщо вони пов'язані із вживанням наркотичних речовин. У Кропивницькому фактором, який сприяє порушенню прав неповнолітніх, є робота так званих «Рад профілактики», які збираються при школах та ПТУ для винесення публічної догани неповнолітньому у разі скоєння дрібних правопорушень (наприклад, порушення правил школи або у разі, якщо стало відомо, що неповнолітній вживав наркотики). На збори таких рад запрошують учителів та вихователів навчального закладу, а також священиків, фахівців з інших закладів (наприклад, психологів), які часто публічно принижують та залякують підлітка. У кожному з регіонів партнерської мережі були випадки порушення презумпції невинуватості, зокрема з боку поліції та працівників освіти. Третина ситуацій стосується випадків стигматизації/дискримінації підлітків, що свідчить про обмеження їхніх прав і свобод, зокрема на повагу до гідності та честі. Прояви дискримінації за будь-якими ознаками у певній сфері життя створюють нерівні умови як для реалізації прав у цій сфері, так і в подальшому можуть впливати на порушення прав у інших сферах життя. Так, якщо щодо підлітка порушено право на освіту через те, що він із малозабезпеченої сім'ї, і це право не було відновлено у подальшому, це може призвести до того, що він не буде відстоювати й інші свої права, наприклад, право на медичну допомогу. Можливість отримання подібної інформації та аналізу випадків порушення прав дозволяє посилити адвокацію інтересів підлітків груп ризику як на місцевому, так і на національному рівнях. Дані моніторингу можуть бути хорошим початком діалогу між усіма зацікавленими сторонами для пошуку найкращої стратегії вирішення проблемних питань в інтересах підлітка.

- Соціальні працівники, педагоги та психологи можуть бути успішними суб'єктами захисту прав неповнолітніх. За умови базової підготовки з прав людини такі фахівці дуже часто вирішують проблемні питання навіть без залучення юристів. Крім того, створення мережі організацій та залучення якомога більше фахівців, які готові долучатися до процесу виявлення випадків порушення прав та їх захисту, значно підвищує ефективність такої роботи та сприяє усуненню негативних практик в цілому, а не лише в окремих випадках.

До проблем використання інструменту з моніторингу та документування випадків порушення прав підлітків груп ризику можна віднести наступні:

- Навіть за умови створення максимально комфортних для підлітка умов і наявності дружніх інструментів скринінгу та документування випадків порушення прав часто неповнолітні не бажають озвучувати факти порушення їх прав і тим більше їх документувати. З 792 молодих людей, які пройшли скринінг, лише 92 людини (12%) погодилися задокументувати випадки порушення їх прав. І хоча 12% і так достатньо високий показник, який свідчить про масштабність проблеми, реальна кількість випадків порушень прав неповнолітніх ще вища. Небажання підлітків розказувати про подібні ситуації чи вживати заходи для їх усунення може бути пов'язано з їх побоюваннями відчувати упереджене ставлення чи стигматизацію з боку фахівця. Негативний попередній досвід та відсутність позитивних прикладів вирішення подібних ситуацій впливають на рішення підлітка не звертатися за необхідною допомогою. Тому використання інструменту з моніторингу та документування порушення прав ПГР, а також приклади успішного захисту прав можуть самі по собі бути гарним мотивуючим фактором для підлітка. Крім того, фахівцям потрібно звертати особливу увагу на створення довірливих стосунків та підтримку підлітка.
- Фахівці, які проводять моніторинг, інколи занадто загально описують ситуації, використовуючи такі твердження, як: «на лікування потрібні гроші», «не забезпечується свобода слова», «це нічого не змінить», «людина не може нічого змінити» тощо. Крім того, фахівці достатньо часто не документують випадки порушення прав, якщо вдалось оперативно вирішити проблемну ситуацію або навпаки випадок є дуже складним для них. Також інформація може не потрапити в базу, якщо фахівець не впевнений, чи є даний випадок порушенням прав чи просто складною життєвою ситуацією. Це призводить до того, що частина інформації губиться, а людина не отримує всю можливу допомогу. Можливість отримувати підтримку від інших професіоналів та продовжувати навчання допоможе фахівцям краще ідентифікувати випадки порушення прав ПГР.

- Для ефективного використання інструменту моніторингу фахівець повинен мати базові знання щодо прав дітей та розуміти основи забезпечення їхнього захисту. Відсутність або слабкі зв'язки з іншими організаціями, які надають допомогу підліткам груп ризику, також можуть зменшувати ефективність такої роботи. Якщо організація прагне посилити свою роботу в сфері захисту прав підлітків, то важливо визначити всіх можливих партнерів та заручитися їхньою підтримкою.

Для усунення проблем та подальшого просування інструменту планується створення онлайн-курсу для фахівців, які працюють у сфері надання допомоги підліткам груп ризику. Як зазначалось, це можуть бути фахівці широкого кола організацій та установ, зокрема без юридичної підготовки. Курс буде безкоштовним та надасть можливість усім бажаючим ознайомитися з правами підлітків та алгоритмом захисту їхніх прав. Також буде продовжуватися документування та аналіз випадків порушення прав неповнолітніх з метою подальшої адвокації. Юридичний консультант *AFEW-Україна* і надалі буде надавати дистанційну підтримку фахівцям у вирішенні найбільш складних випадків.

AFEW-Україна планує продовжувати вдосконалювати інструмент моніторингу та поширювати його використання в інших регіонах України. У випадку, якщо ви або ваша організація бажаєте отримати додаткову інформацію та/або долучитися до здійснення моніторингу і документування випадків порушення прав підлітків груп ризику, пропонуємо ознайомитися з інструментом моніторингу за посиланням: www.afew.org.ua/monitoring-prav, а також слідкувати за новинами на офіційному сайті: www.afew.org.ua та на сторінці у Facebook: www.facebook.com/AFEW.Ukraine.

www.afew.org.ua/monitoring-prav

www.afew.org.ua

www.facebook.com/AFEW.Ukraine

КИЇВ

Міжнародний благодійний фонд «СНІД Фонд Схід-Захід» (AIDS Foundation East-West – AFEW-Україна)

вул. Бульварно-Кудрявська, 7б, офіс 28
04053 м. Київ, Україна

Тел: +38 (044) 272-40-17, +38 (044) 272-40-27

info@afew.org.ua

www.facebook.com/AFEW.Ukraine

twitter.com/AFEW_Ukraine

www.youtube.com/channel/UCZU6cfhFA9mi9oHn9a7muHQ

www.instagram.com/AFEW.Ukraine

КРОПИВНИЦЬКИЙ

ОБФ «Повернення до життя» Ком'юніті центр «VIP-Бункер»

вул. Чорновола, 14/2

25022 м. Кропивницький, Україна

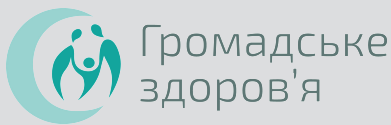
Тел: +38 (095) 220-81-29

fundaid@ukr.net, lyly32@ukr.net

www.returntolife.org.ua

vk.com/club66304485

www.facebook.com/RCF-Return-to-Life-1524862214410414

ПОЛТАВА

ПОБФ «Громадське здоров'я» Центр дружній до молоді «Альтаїр»

вул. Героїв Сталінграда, 28

36040 м. Полтава, Україна

Тел: +38 (050) 304 -91-66

Skype: altair_poltava

altair@publichealth.org.ua

www.pirc.org.ua

ХАРКІВ

ХМБФ «Благо»

Соціальний дім «Компас»

вул. Велика Панасівська (колишня Котлова), 7

61052 м. Харків, Україна

Тел: +38 (057) 777-05-72

blago.inf@gmail.com

www.bfblago.inf.ua

www.facebook.com/dccompas

ЧЕРНІВЦІ

БФ «Нова сім'я»

Центр соціально-психологічної допомоги «Діалог»

вул. Героїв Майдану (колишня Червоноармійська), 83-А

58018 м. Чернівці, Україна

Тел/факс: +38 (0372) 50-11-80, моб: (066) 012-55-35

new-family.reabcentr@i.ua

www.new-family.org.ua